

Година X.

София. Септемврий 1938 г.

Книга 7 (97)

Илюстрация ИЛИНДЕНЪ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

СФОДЪ НА ТЕХНИЧИСКА И ПЕРИОДИЧЕСКА ПРЕСА
FÉDÉRATION DE LA PRESSE TECHNIQUE ET PERIODIQUE

Съдържание:

1. Илинден — Д. п. Пандовъ
2. Какъ отпразнувахме Илинден
3. Поменъ по случай 35 годишнината на Илинденското въстание въ Варна
4. Празнуването на Илинден въ Албания и Скопие
5. Копнека на бълканчето — А. Илчевъ
6. Задъ Пирина — Свещ. Дим. Ил. Поповъ
7. Българския духъ въ Македония следъ Илинден. въстание отъ 1903 год. — Ил. Ив.
8. Единъ отъ Забравените — Наумъ Хр. Спространовъ — Г. Ив. Бълевъ
9. Предъ Каймакамина — пъсень изпѣта отъ Йорданка Спиро-ва Найдеиова
10. Съ Пере Тошевъ отъ Битоля до София — П. Яцевъ
11. Изъ нескончаемите страдания на Македонския българинъ
12. Положението.

ДАР
ОТ НАРОДНАТА ЕНСИЛИОТЕКА
„СВ. СИРИЛ И МЕТОДИЙ“
София

КИНО-ЗАЛА

МАКЕДОНИЯ

ул. Пиротъ 5, до Мария Луиза, тел. 2-38-62

ДНЕСЪ ПРЕМИЕРА

СЛДЕБНА ГРѢШКА

Монументаленъ социално-драматиченъ филмовъ шедъворъ

ОТЪ ПОНЕДЪЛНИКЪ 19. IX. т. г. ПРЕМИЕРА
на великолепния филмъ

ВИНАГИ ВЪ СЪРДЦЕТО МИ

Възторжена поема на една велика любовъ
съ БАРБАРА СТЕНУИКЪ

БИБЛИОТЕКА НА Б. З. К. БАНКА

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

Редакция и администрация: ул. „Пиротъ“ № 5, телефон. 2-19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 12 лв.

Списание е одобрено отъ Министерството на Народ. Просвѣщението съ окръжно № 40,350 отъ 28. XI. 1933 г.

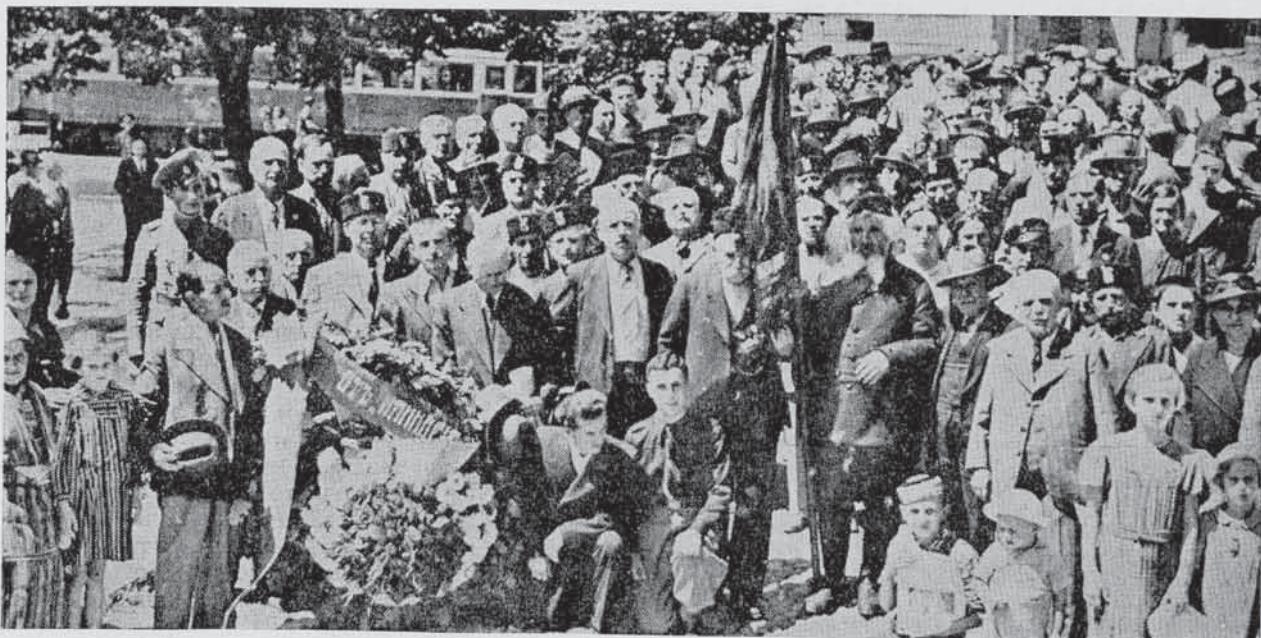
ILLUSTRATION „ILINDEN“ Rédaction et administration: rue „Pirot“ 5. — Sofia, Bulgarie.

„Илинденъ“

Слава Богу, че въ пустинята на нашата съвременность имаме сочни оазиси, дето да можемъ да се спремъ на почивка, да преценимъ изживѣлото презъ изминалата пътъ, та, отдъхнали, отпочинали, да се сдобиемъ съ нови сили за по-благополученъ вървежъ напредъ.

Чутовенъ устремъ съ всички сили на народа ни — мъженикъ за постигане на свещени народностни идеали. Жертви, жертви прѣкомѣрни, неизчислими, незамѣними и свидни. Страдания, които

прояви на високо родолюбие, чуденъ героизъмъ и всеотдайност при изпълнение на народностъ дългъ. Изъ между тѣхъ „Илинденъ“ 1903 г. блести най-ярко и величествено, защото подетата на този славенъ, великъ денъ акция бѣ най-добре организирана и извършила въ най-голѣми размѣри, съ най-голѣмъ обсегъ и при най-голѣма героична проява на духа. Цѣлятъ народъ отъ Воденъ, Ко-стуръ и Охридъ до Шарь, Пиринъ и Странджа, здраво обединенъ въ общъ стихиенъ стремежъ

Илинденци въ София

другъ народъ не би могълъ да понесе. А резултатъ? — Неосѫществени най-справедливо очаквани надежди, много разочарования, голѣма душевна и морална покруса. Стигнахме до тамъ, че нѣкои, съвсемъ поразени души, викатъ въ отчаяние: „Всичко е изгубено“, „всички жертви отидаха напраздно“. Ето пустинята презъ която, измѣжени, се движимъ въ сегашнитѣ наши тежки дни.

Но днесъ е „Илинденъ“ — единъ отъ най-голѣмитѣ, най-благодатнитѣ, най-главнитѣ оазиси за изморенитѣ ни души.

Народътъ ни е отбелѣзълъ много славни дати въ историята си, които ни говорятъ за блѣскави

къмъ свобода, възпламененъ и решенъ дружно да поведе огнената броба, взе всеотдайно участие въ тая борба. Даже женитѣ и децата взеха участие въ нея съ сѫщата храбростъ и ентузиазъмъ, както и мѫжетѣ. Дадоха се жертви голѣми, страхотни. Прѣкомѣрни бѣха страданията, но духътъ народенъ оцелѣ, остана здравъ, якъ, несломенъ. Това е и особеното величие на „Илинденъ“. Цѣялъ единъ народъ да понесе най-жестоките страдания, да даде изчерпателно най-голѣмите жертви и да не охне, да не прокълне никого, а смѣло и гордо да извика: „Нищо, — безъ жертви и страдания свобода не се добива; ако напролѣтъ комитетътъ ни повика, пакъ

ще се дигнемъ да продължимъ борбата". Шо нѣшо по-велико могатъ да ни посочатъ историите на други народи. Наистина рѣдко величие, отъ което съвременността ни трѣбва да почерпи тъй необходимия й урокъ. Предъ това величие на „Илинден“ преклониха глава и чужденците, като признаха въ дипломатически доклади и открито въ голѣми вестници казаха, че: „Между революционните движения на нашия вѣкъ, македонското движение отъ 1903 г., което носи славното име „Илинден“, е едно отъ най-бележитите. Отъ стратегична гледна точка то се отличава съ качеството на велико военно дѣло. Илинденското възстание е и ще бѫде едно велико събитие.... ще остане презъ вѣковете като една героична епоха“. За това и днесъ, следъ 35 години, Илинденската епopeя не е само една историческа дата, не е само история, а все още е жива действителност. За това 35-ти години, които ни дѣлятъ отъ нея, сѫ изпълнени съ въодушевление, нови народни усилия и непрестанни борби.

Бледо и съвсемъ накратко казано, това е „Илинден“. За кого, прочее нѣма да послужи за животворенъ оазисъ, въ който да се спре, да опресни силите или да подкрепи духа си!

Нека слаби, поразени души приказватъ, че „всичко е изгубено“, че „дадените жертви отидаха напраздно“. Народъ, който може да се гордѣе съ подвизи като „Илинден“, не може всичко да е изгубилъ само за това, че въ историческия си путь срѣща и несполучки. Никой народъ само при единъ напѣнь на силите си не е разрешавалъ всичките си народностни задачи, не е постигалъ народностните си идеали. А жертвите дадени за постигане

Какъ отпразнувахме Илинденъ.

И тази година „Илинден“, както въ София, така и навсѣкъде въ провинцията, кѫдето има илинденски дружества, бѣ отпразнуванъ съ възможната за времето ни тържественост.

Въ София празникът ни се отпразнува съ илинденско утро въ Крушовския домъ на 31 юли т. г. и съ панахида и молебенъ въ черквата „Св. Недѣля“ на самия денъ „Илинден“, 2. VIII. Утрото бѣ уредено отъ Ржководното Тѣло съвмѣстно съ крушовското братство. Посетено отлично, то се откри съ речь отъ председателя на братството г. Хр. Танушевъ. Въ речта си той изтѣкна величието на илинденската епopeя и заключи, че народи, които иматъ и могатъ да се гордѣятъ съ подобни епopeи не бива да се отчайватъ отъ временниятъ несполучки въ историческия си путь, а само трѣбва да черпятъ отъ тѣхъ поука и куражъ за бѫдещето.

Следъ речта, изслушана съ внимание и съ провождана съ бурни ржкоплѣскания, изпълни се много добра подредена програма отъ подходни за празника декламации и народни пѣсни. Съ трогателно внимание бѣ изслушана отъ многобройните присѫствущи слѣпата народна пѣвица Йорданка Спирова Найденова, която много прочувствено изпѣ песенъта, съ която се възпѣва отъ народа ни подвига на народния ни учитель, който, за да избави съселяните си отъ преследвания и измъжчвания, взима предъ турската власт всичката отговорност върху себе си за намѣрените въ селото пушки и за проявената тамъ противодѣржавна акция. Много повдигна духа на присѫствуващите хоровата мелодекламация на стихотворението „Прослава на Гоце

на народностни идеали, никога не отиватъ напраздно. Напротивъ, тѣ натрупватъ най-ценния вѣковѣченъ капиталъ на народа, който ги е далъ. Тия жертви, колкото сѫ по-голѣми, колкото сѫ по-скажи и по-незабравими, толкова по-ясно и по-надалеко посочватъ путь на бѫдещето, което се гради не само отъ едно поколѣние. Пролѣтата сладка кръвь, безкръстните гробове на скажи народни герои, пепелищата на родни кѫтове сѫ светилища народни, които ни зоватъ на поклонение за прочистване на душите ни, за освещаване, окрилване и насочване волята ни къмъ нови подвизи.

Да почерпимъ отмора и сили отъ „Илинден“, като неизмѣнно помнимъ и изпълняваме завета му: народите загиватъ, само когато похабятъ народностния си духъ и изневѣрятъ на народностните си идеали. Похабва се народностния духъ, изневѣрва се на народностните идеали, когато преставаме да тачимъ, величаемъ и се гордѣемъ отъ великите подвизи и прославените личности въ историята ни. Народите крепнатъ и достигатъ величие, само когато въ материалната си мощь прибавятъ и несъкрушимъ народностенъ духъ, ясно очертанъ, отъ всички дѣлбоко осъзнать и неукулно следванъ осъществяването му народностенъ идеалъ.

Да пазимъ завета на „Илинден“, за да запазимъ силата на народностния си духъ, народностното си съзнание и достоинство, та да ги предадемъ на идвашите следъ насъ поколѣния съ пълната имъ святост, чистота и стихийност. А за останалото? — Съ насъ е правдата, съ нами е и Богъ!

Вѣчна слава на „Илинден“ и на неговите творци!

Д. П. Пандовъ

Дѣлчевъ“, изпълнена отъ хубавия смѣсенъ хоръ при Кукушкото братство. Всички се разотидаха доволни и съ пожелания до година да отпразнуватъ „Илинден“ съ подобающата му тържественост тамъ, кѫде сърдце ни сака“.

Панахиада и молебена се извѣршиха при масово съчленение на емиграцията ни въ София, при всичко че денът Илинден не бѣ официаленъ празникъ. Присѫствуваха представители почти отъ всички патриотични организации и много видни общественици. И нищо друго да нѣмаше, това масово посещение на панахиада и молебена бѣ достатъчно ярко да почетрае величието и значението на празника ни. Службата се отслужи отъ чредниците свещеници при храма и свещеници изъ родната ни земя въ главѣ съ свешено-икономъ Григоръ п. Димитровъ, отъ Неготино. Следъ панахиадата дѣржа прочувствена речь енорийския свещеникъ при храма отецъ Стефанъ Кючуковъ. Съ пламенни думи той обрисува великия подвигъ на илинденци за народна свобода и посочи тоя подвигъ за примѣръ на идващите поколѣния. Следъ отецъ Кючуковъ говори отецъ протоиерей Д. Ташевъ отъ Радовишъ. Съ свойстването му вдѣхновено слово той поднесе поклонъ предъ паметта на покойните илинденци и въззвала на живите души на „Илинден“, защото никой не може да уgasи туй, що не гасне. Следъ отслужването и на молебена, председателътъ на Р. Т., нѣмайки възможност да произнесе речь, благодаря на присѫствуващите за масовото посещение и ги помоли тихо и мирно да се разотидатъ, за-

щото манифестация не може да се прави. Следът като представителитъ на патриотически организации и многото видни общественици поднесоха на Р. Т. поздравитъ си, присъствиращите почнаха да изпразват храма, споделяйки си хубавите впечатления от службата и съ благопожелания за по-добри дни въ бъдеще. Опредълена група илинденци за несаха и положиха хубавъ вънецъ от живи цветя върху братската могила на илинденци. Много отъ присъствищите въ храма отбиваха се и въ канцеларията на Р. Т., дето се покланяха на свещените

Гоцеви кости, поднасяха поздравитъ си на Р. Т. и бъха посрещвани по традиция съ сладко за „Богъ да прости“.

Въ провинцията съ отсужени, споредъ уловията, или на 31. VII. или на самия ден Илинден, панаходи и молебени. Особено тържествено празникът е отпразнуван въ Варна. По-доле съ удоволствие даваме място на описание на това празденство отъ дописника при Варненското ни дружество.

Поменъ по случай 35 годишнината на Илинденското възстание въ Варна

2 августъ — 35 годишнината на Илинденско възстание — се отпразнува въ града ни съ подобаща тържественост и съ поменъ, чрезъ който се отдае заслужена почит към всички загинали за свободата на Македония — наши братя и сестри. Нѣколко дни преди празника чрезъ мястните ежедневни вестници и съ специален афишъ настоят на д-во Илинденъ бѣше оповестило програмата за отпразнуването на този празникъ на Македонскиятъ освободителни борби, символизиращъ най-великия моментъ въ историята на освободителното движение на бълг. народъ за политическа свобода.

Сутринта съборната черква „Успѣние Пресв. Богородици“ бѣше препълнена съ представителите на родолюбивите дружества и организации, видни граждани и лѣтвици — гости, и внушителна редица отъ македонскиятъ поборници — илинденци начело съ тържественото знаме.

Следъ Св. Литургия Протосингелът на Митрополията Него во Всеблаговейиство Претоцерай Георги Догановъ, въ съслужение съ двама свещеници и Матрополитския дяконъ извърши тържествена панихида, на която произнесе назидателно слово за празника на Илинденската епопея и съ вдъхновени пастирски слова очерта значението на Илинденъ като исторически празникъ, изразявайки вонъла за многобройните народни жертви, които даде въ тази борба бълг. население въ Македония. Между другото той каза:

„Днесъ е Илинденъ. Има ли по-свѣтълъ денъ, по-велика дата отъ този исторически вече празникъ за Македония, който буди въ всички ни и въторга отъ самопожертвуванията на този масовъ борчески подвигъ, отъ който да не трепне и най-закоравѣлото сърдце предъ скжитъ жертви за

свободата на Македония? Нека се помолимъ, прочее, днесъ всички смиreno за упокоеие душите на тѣзи народни поборници, като достойни скжпи жертви за родината си“.

По случай празника изказаха съчувствени пожелания на председателя представителите на опълч. д-во „Шипка“, на доброволч. д-во „Сливница“, на д-вото на Запасните официри, това на запасните подофицири, на „Бойците отъ фронта“, отъ М. О. Опълчение, отъ друж. „Тракия“, отъ кв.

Въ салона на македонския домъ въ Варна — Йорданъ Мирчевъ държи своята възпоменателна речь по случай 35 годишнината отъ Илинденското възстание

читалище „Отецъ Паиси“, отъ Младеж. Тракийско друж. „Антимъ I“, отъ Македон. благотвор. братство, отъ Добруджанското дружество, отъ Македонското женско друж., отъ Тракийското женско друж., отъ Добруджанското Младежко друж. „Стефанъ Караджа“, отъ Загориценското благотворително друж. „Св. Илия“, отъ учили. инспекция и много други видни общественици, на които по отдельно отговори и поблагодари председателятъ на д-во „Илинденъ“.

Следъ панихидата, начело съ друж. знаме, по голѣмата част отъ присъствищите въ черквата се отправиха въ салона на Македонския домъ, къ-

дете се състоя възпоменателно събрание съзка съзка от бившия гимназ. учитель и макед. общественикъ Йор. Мирчевъ. Тукъ на първо място бѣха и представителите на родолюбивите дружесава. Събранието се откри съзка следната кратка речь от председателя на дружеството „Илинден“ г. Хр. Настевъ.

„Преди 35 години на днешния празникъ българ. население въ Македония счупи тъмното и грубо чифлигарско вѣковно иго.“

Макаръ, че слънцето на свободата да блестѣ само нѣколко месеца, неговите палящи лжчи, които минаха надъ Битолската, Крушевска, Костурска, Кайларска, Леринска, Преспанска, Ресенска, Охридска, Демирхисарска, Кичевска и Рѣканска околий, а още повече онния лжчи, които се кръстосаха по-ярко надъ Смилево, Крушово, Клисура, Псодерската кула при Бигла, Невеска, Врабча и стигнаха въ Одринско надъ Петрова нива, Странджса, Малко-Гърновско, Василико и Бунаръ-Хисарско, оставиха въ душите на българ. население идеали, които величае като най-свещенъ свой добивъ.

Част отъ присъствуващите на възпоменателното утро по случай 35 годишнината отъ Илинденското възстание въ салона на македонския домъ въ гр. Варна

„Много малко сѫ народитѣ, които иматъ дата като „Илинден“, която възкръсва въ поколѣнието свещения жертвеникъ, който ни е събрали днесъ и насъ тукъ следъ 35 години на тоя назидателенъ поменъ.“

Колкото повече се отдалечаваме отъ историческата дата на Илинденското възстание, спомените за този епиченъ масовъ подвигъ ставатъ живи и все повече будятъ въ насъ борческия полетъ, който изложи историческия „Илинден“ като най-голъмъ празникъ съ своя рицарски духъ.“

„Какъ дйдохме до тази дата — Илинден 1903 г. — ще говори членът отъ настоятелството на дружеството ни г. Йорданъ Мирчевъ на тема: „Борба за политическа свобода на българите въ Македония“.

— Моля да бѫде изслушанъ!“

Преди да даде думата на сказчика, той помоли и събранието съзка съзка на крака почете паметта на падналите за родината поборници и всички загинали при опожарените села презъ възстанието невинни наши сънародници.

Следъ това на катедрата се яви сказчика г. Йорданъ Мирчевъ, който съзка рѣдка издържливост и увлечение, даде пълна картиност на борбите за политическа свобода на българското население въ Македония и Одринско до деня на възстанието, като въ края обрисува и масовия борчески полетъ презъ време на възстанието.

Възпоменателната сказка на Йорданъ Мирчевъ бѣ едно изчерпателно изложение на всички по-важни събития, подкрепено съ доста данни за изключителното несносно положение, и реакцията чрезъ упоритите непрекъснати борби на бълг. население подъ сultanskata власть въ Македония.

Следъ като описа злата сѫдба на бълг. население презъ историческото му развитие, той поясни печалния проблемъ на Берлинския конгресъ, който първи разкъса обединението на българския народъ.

По конкретно той изтъкна и грубо посегателство върхуколтурно-просвѣтниятъ възходъ на българите въ Македония и Одринъ до 1893 год. за политическо осъзнаване и коннектъ за всебългарско обединение.

Описа подробно началото на политическата пробуда и създаването на бившата В. М. Р. О. организация, нейното бързо и повсемѣстно развитие съ пристъпи и на безспиритъ частични афери, като Винишката и други, непрекъснатите кървави срещи между войните сили на организацията — чети-тъ съ турските низами и башбозукъ, които

предизвикаха и първата намѣса на Европейските велики сили за управлението на Европейска Турция. Съ още по-силни изрази той даде пълна картиност и за четириденонощния солунски атентатъ въ надвечерието на възстанието, като обрисува и рицарски образъ на македонския революционеръ — българинъ.

Сказката бѣ изслушана съ внимание и изпратена съ ржкоплѣскане. Следъ това прогимназиялната учителка Г-ца Розка Дишева изпълни специаленъ концертенъ номеръ.

Съ мелодичния си гласъ, музикално разбиране и безспоренъ талантъ, Г-ца Розка Дишева направи отрядно впечатление и общо задоволство на всички и заслужено шумно бѣ акламирана.

Къмъ 12 ч. събранието се закри отъ председателя г. Хр. Настевъ, който следъ, като изказа

благодарность на присътстващите, а особено на родолюбивите дружества чрезъ своите просветни председатели и представители, заяви: „Вие днесъ подчертахте, че умѣемъ и знаемъ да тачимъ паметта на своите поборници и народни герои — мъртвавци. Но ние живите илинденци, ржководими отъ примѣри въ историята, дължимъ да отправимъ на поколѣніята и завета: Никога да не забравяте „Илинденъ“, защото бѫдащето е на Македония.

„Македония е жива — провикна се той — Всички трѣба да мислимъ за нея! Така постъпиха и французите за Елизъ и Лотарингия. Така бѣше и съ Полша“. Ржкоплѣскания.

Макаръ и присътственъ день, като неофициаленъ празникъ, панихида и възпоменателното

събрание съ сказката бѣха отлично посетени. Както всѣкога, будната макед. емиграция и родолюбиво гражданство дадоха назидателъ изразъ. Особено това трѣба да се подчертава отрядната проява на изпълненъ дѣлът отъ страна на родолюбивите дружества съ тѣхните председатели, видни просветни фактори и общественици.

Заслужава да спомена единъ отряденъ фактъ, който се посрещна съ възхищение: Загориченското благотвор. дружество „Св. Илия“ вместо да празнува отдѣлно своя дружественъ патронъ празникъ, се присъедини и взе живо участие съ присъствието си на панахида и възпоменателното събрание съ сказката.

Варна, 4. VIII. 1938 г.

Отпразднуването на Илинден въ Албания

Отъ Тирана се получи снимка и адресъ, които съ удоволствие публикуваме:

Македонски българи на Илинденското празненство въ Тирана

15 годишнината
на Илинденското
възстание отпраз-
нувана въ Скопие

Много уважаемий

Г-нъ Председателю,

Моля предайте най-сърдечните благопожелания и бр. поздрави на всички наши братя и сестри въ свободна България, достойни чада на нашата мила Родина и всички отъ насъ живи тукъ българи, които отпразнувахме свободно празника на Илинденъ.

Тирана, 15. VIII. 1938 г.

Съ почитание:

Димче Б. Михайловъ

Копнека на бъжанчето

Зашо, Боже не съмъ птичка,
Бързокрила лъстовичка,
Та да литна възбогъ леко
И се стрелна на далеко,

Чакъ во бащинъ край вълшебенъ,
Що со подлостъ е обсебенъ
Отъ съседи завистливи,
Ненаситни и грубливи.

Тамъ, дѣ Вардара играви,
В'нощенъ пиръ со самодиви,
Пъе пъсни гръмовити
За прочутитѣ комити.

Дето Бистрица красива
Като змия се увива
Околъ Грамосъ, стражътъ въренъ,
Границя нашъ примѣренъ;

Дѣ луната блѣдолика,
Се навежда и надниква
Во водитѣ бистри, мазни,
На езерата приказни;

Тамъ дѣ нѣвга Крали Марко
Пиль со ведра вино жарко
И во боевые жестоки
Боздуганъ въртятъ сто оки.

Тамъ копнѣя да отида
За да мога азъ да видя
Гробоветѣ ни свещени
На Герои неброени;

Редъ по редъ, при тѣхъ да клекна,
Вошеница да имъ свекна,
Вънци китни да имъ сложа
И извикамъ колко можа:

Задъ Пирина

Посвещава се на Негово Високопреосвещенство св. Неврокопския митрополитъ г. г. Борисъ

Всрѣдъ тайнитѣ на тѣмни вѣкове,
Издига чело приказний Пиринъ,
И чада си къмъ подвиги зове —
За свободата на брата любимъ.

Кога слънце му плеши огрѣе,
Той хвѣрля сѣнка отвѣдъ Морава,
И ни сочи, че до тамъ владѣе —
Езикътъ на нашата дѣржава.

И мощно вдигайки погледа свой,
Къмъ Охрида синъ, гордиятъ Пиринъ
Чува мълвежа на Клиmenta той,
Учителъ, Духовникъ, български синъ.

— Помни, незабравяй езика свой,
Вѣрата въ Христа, свѣтликъ въ тѣмата
Съ тѣхъ въ живота отъ нищо се не бой:
Чрезъ тѣхъ озари ни свободата.

Илинденъ, 2 августъ 1938 год.

Свѣщ. Дим. Ил. Поповъ.

„Чуйте вие, о, титани!
Доръ подобни великаны
Бродятъ роднитѣ балкани,
Македонъ не умира!“

Варна, 20. VI. 1938 г.

А. Пилчевъ.

Българския духъ въ Македония следъ Илинденското възстаніе отъ 1903 год.

Както е известно, Илинденското възстаніе обявено на 2 августъ (20 юлий ст. ст.) 1903 год., трая до 6 октомври с. год.

Въ продължение на това време възстаниците дадоха огромни жертви, предъ чиято наличност враговетѣ на българ. народъ ликуваха и гърмогласно тръбѣха, че българ. племе въ Македония е окончателно смазано.

Чрезъ печата и агитации тѣ твърдѣха предъ европ. свѣтъ, че македон. движение бидейки изкуствено надъхвано отъ вѣнъ, то вече само по себе си се разнебити и макед. християн. население, вече освободено отъ натиска на комитета въ София, се съживява и потърси своята истинска майка — Цариград. патриаршия и масово се стича подъ нейното крило.

Така, въ заявлениета, които християните отъ Сѣрска епархия подаваха до тур. правителство съ молба да бѫдатъ признати като „румъ-милети“ и чада на гръцката патриаршия и правосл. черква, изрично гласѣше пасажа:

„Изложени на непрекъснати и силни заплашвания и притѣснени отъ страна на прѣналитѣ се отъ нѣколко години насамъ ужасни български разбойници, ние се отдѣлихме отъ гръцката патриаршия и признахме българ. Екзархия само за очи,

като чакахме случая, какъ да се освободимъ отъ тиран. притѣснения и се върнемъ къмъ сѫщата си майка — гръцката патриаршия. Сега подъ благоденствената царска сѣнка, комитетъ смутове се премахнаха, размирнициетѣ до кракъ се изтрѣбиха и унищожиха, благосъстоянието и щастието се възвѣрнаха, спокойствието почна да владѣе както по-напредъ и очакваното ни съ четири очи и съ радостъ благоприятно и прилично време настана“, и пр. и пр.

Но не само съ словесни агитации се задоволяваха враговетѣ, усилено и официално подпомагали отъ властите — тѣ започнаха да упражняватъ насилия, подпамки, подкупи съ надежда, че разложениетѣ българинъ, въ своето отчаяние, леко ще се отцепи отъ родъ и народностъ.

Да се напише историята на тоя страдалчески периодъ отъ живота на макед. българинъ, ще трѣбва цѣли томове.

При всичко това ний не можемъ да не посочимъ нѣкои най-характеристични примѣри отъ тая злокобна дейност на неприятелите на българск. народностъ.

Имено:

1) Цитираното по-горе извлечение е приготвено въ самата гръцка митрополия въ Сѣръ и е

раздавано отъ гръцки агитатори, придружени отъ агенти на властите, които обикаляли селата и принуждавали първенците да ги подписват и поднсят до сърския митрополит.

2) Въ самия градъ енорийския гръцки свещеникъ отъ чисто българската махала Каменица, придружени отъ гръцкия мухтаринъ и стражаръ^{*)}, обикалялъ къщите и заплашвалъ жените да се пишат подъ патриаршията, иначе щълъ да бъдатъ интернирани. Самата власт заповѣдала да се мащнатъ българск. учители.

3) Въ костурско гръцката митроп. нагласява чиновника по гражд. състояние Шемсединъ еф. да не издава пътни тезкера за Цариградъ или паспорти за чужбина, ако просителът нѣма завѣрено свидетелство отъ митрополита.

4) Сѫщото става и въ Воденъ, кѫдето не даватъ разрешение да се отиде до Солунъ безъ потвърдено отъ гръц. митр. тезкере.

5) Въ Цариградъ презъ м. авг. 1903 г. тур. чиновни придружени отъ гръцки кметове, епитропи и свещеници отиватъ по градинари, млѣкари и др. българи да имъ търсятъ нуфузи и да ги заплашватъ, че ако нѣматъ такива потвърдени отъ гръц. митрополитъ ще ги изгонятъ.

6) По нареждане на гръцк. община въ Д. Хисаръ надписаната врата на българ. община „Домъ на Ангелъ Корчовали съграденъ въ 1892 г.“ билъ заличенъ на 29 окт. 1903 г.

7) Мюдюринътъ въ с. Гореме (Петричко) по-викалъ сел. първенци, заповѣдалъ имъ да се отрекатъ отъ Екзарх. и минатъ подъ патриаршията, защото правителството не могло да търпи българи.

8) Полиц. комисаръ Исмаилъ ефенди обикалялъ чаршията и забранявалъ да се говори по българ., а само по турски или гръцки.

9) Дойран. гръцк. митроп., следъ като заставилъ, с. с. Паторость и Аканджали да се признаятъ за гърци, прержкоположилъ публично свещ. Димитър и Мито Гюзеля.

10) На 19. VIII. ст. ст. отъ Костур. бъл. параклисъ иконата Св. Св. К. и М. е снета отъ църкв. и предъ очите на Костурчани е унишожена.

11) Сръбския в-къ „Штампа“ отъ 19 септември 1903 г. бр. 38 съобщава: „Въ гр. Леринъ имало арестувани по подозрение 60 души селяни, и турските власти решили да ги изпратятъ въ Битоля. Въ конака се намиралъ тогава и митрополита (гръцкия) и се обѣрналъ къмъ турцитъ, та рекълъ: „Какво правите! Вий ги изпращате въ Битоля, а тамъ ще ги освободятъ и следъ 10 дни тѣ пакъ ще се заврънатъ тукъ, не е ли по-добре, ако по тях изпратите душите имъ въ царството на вѣчния покой?“

Подобенъ тероръ върху народностната съвестъ, и още по-жестокъ, се упражнявалъ навсескажде, дано се сломи българския духъ.

Ала последниятъ излѣзе по-твърдъ отъ всичката злоба и коварство на врага и даде свѣтло

доказателство, че страданията само закаляватъ тоя духъ и го правятъ по-жилъ отъ стомана.

Ето едни отъ тѣзи доказателства. Следъ възстановието, въпреки всевъзможните насилия вършени отъ официални власти и отъ гръцки и сръбски чети, подъ ведомството на екзархията минаха следните села:

I. Воденска окол. 1904 год. Владово (58 къщи), Нисия (46 к.), Тресино (100 к.), Лукавецъ (25 к.), Русилово (45 к.), Църковени (20 к.), Сомарь (20 к.), Чеганъ (цѣлото), Пинека ($\frac{3}{4}$ отъ селото), — 9 селища.

II. Демиръ-Хисарско (Сърско): с. Хаджи Бейликъ, Спатово, махалата Д. Варошъ, въ гр. Д. Хисаръ (30 къщи) — 3,

III. Прилепско: с. Крушеица, Пчаница, Маково, Репешъ — 4 села отъ м. Мариховско.

IV. Кукушко: с. Аматово, Енешево, Вардаровци, Беглерия — 4 села.

V. Драмско: Кабалица, Волакъ (останали подъ патриаршията отъ дветѣ села около 25 къщи).

VI. Леринска околия: въ с. Айтосъ има ще още 40 къщи патраршийски; начало съ игумена на близкия манастиръ Св. Арахангелъ, иеромонахъ Дамянъ, съ молба отъ 18. IX. 1904 год. заведена въ Екзарх. архива подъ № 160 изявили желание да минатъ подъ ведомството на бълг. Екзархия. Сѫщо минаха подъ Екзархията: с. Кладораби, с. Арменско, 14 къщи, Горно-Которий, 45 къщи, Кучковени, 160 къщи отъ с. Нередъ, Пъсочница, Совичъ, Крапешино и др. — всичко 20 села.

VII. Преславско, селата: Орѣхово, Лжкъ, Медово, Щърково, Ота, Церье.

VIII. Гевгелийско, селата: Горгопикъ, Стояково (отъ унията), Мачуково, Секово, Муинъ, Гърчица.

IX. Неврокопско, въ с. Зърнево останали гъркомани признаватъ Екзархията.

X. Корчанско, селата: Връбникъ и Косинецъ,

XI. Сърско; селата: Чучулигово, Кулата, Хазнатаръ, Дутли, Караджово, Кулакъ, Дрѣново, Муртарово, Лакосъ и Календра (78 къщи останали 10 патр.).

XII. Солунско, селата: Дудуларе, Куфалово, Топчиево, Илиджиево, Инглизъ-чифл., Араплия, Зорбани, Чохаларе, Саржево, Канголичъ и Кърджалиево.

XIII. Енидже-Вардарско, селата: Петрово, Кошари, Мовреново, Радомиръ, Пилорикъ, Мандлево, Баровица, Рамна, Апостоль (Пела), Бозецъ, Крива, Петгазъ, Корнишоръ, Пелорикъ, Саръ-бегово и още 5—6 други.

При наличността на горните данни, излишънъ е отговора на въпроса: разгроменъ ли бѣше народните духъ на македонския българинъ като резултатъ отъ неуспѣха на македонското въстание презъ 1903 год. и основателни ли бѣха ликуванията на враговете, че се погребаха надеждите гъркомани на въстанието робъ? . . .

Ил. Ив.

^{*)} Бълг. енор. свещеникъ и мухтаринъ били отстрани и замѣстени отъ гъркомани.

Единъ отъ забравенитѣ — Наумъ Хр. Спространовъ

Ето единъ голѣмъ българинъ, чедо на родолюбивото охридско семейство — Спространови. Роденъ е презъ 1854 година въ гр. Охридъ.

Надаренъ съ гомѣми умствени способности, природно интелигентенъ и трудолюбивъ, Наумъ щомъ свѣршва съ отличие Охридското турско училище Руждие, бива изпратенъ отъ заможните си родители на учение въ Цариградъ, дето свѣршва съ най-голѣмо отличие Галата-Сарайския Лицей. Владеещъ отлично чуждитѣ езици: руски, френски, нѣмски, английски, италиянски, турски, арабски, персийски, албански, грѣцки, и др., високо цененъ отъ българи и руси въ Цариградъ, щомъ свѣршва лицея, той е на служба въ Цариградското руско посолство и заема видно място между ратниците за пробудата и освобождението на българитѣ. При преговорите и сключването на Руско-

заплахи тѣ каратъ българитѣ въ Македония да подписватъ заявления, че сѫ гърци и не желаятъ да останатъ подъ българска власть. На тая измама енергично се противопоставятъ българитѣ въ Македония. По нареждане на Спространовъ, въ Солунъ били свикани тайно представители на Македонските българи отъ всички краища на Македония. На 20 май 1878 г. тѣ подписватъ и подпечатватъ съ общински и други печати единъ позивъ до великите сили и го предаватъ на чуждестранните консули въ Солунъ. Солунските представители Никола Паунчевъ и Насте Стояновъ сѫщо сѫ скрепили позива съ подписите си и съ печата на Солунската бълг. община.

Въ тоя позивъ се изтъкваше, че и Македония въ своето грамадно мнозинство е населена съ българи, които желаятъ да останатъ въ предѣлите на българската държава заедно съ своите братя отъ Мизия и Тракия.

Въпрѣки тоя позивъ за правда и човѣчност, на 13 юни 1878 г. въ Берлинъ България бѣ разпокъсана и отъ нея. Великите сили създадоха: Княжество България — васално на Турция; автономна Източна Румелия — въ северна Тракия; Моравско — подъ срѣбъска власть; северна Добруджа — подъ Ромъния, а цѣла Македония и Южна Тракия — подъ турско робство.

Тая велика неправда извика справедливото негодуване и силните протести на българитѣ. По градове и села въ Княжеството и автономна Тракия ставатъ голѣми протести митинги. Безброй протестни телеграми неспирно се отправятъ къмъ столиците на великите сили. Въ сѫщото време българи родолюбци като

Охридският митрополит Наталий отъ с. Кучевица — Скопско, Софийският митрополит Милети отъ гр. Струмица, Наумъ Спространовъ и др., събрани въ София, въ началото на м. юли 1878 г. поставятъ основите на първата македонска организация въ България.

Начело на тая организация съ Ц. М. К. въ гр. Кюстендилъ застава митрополит Наталий, а начело на Софийското мак. дружество заставатъ митрополит Милети — председателъ, Икономъ попъ Тодоръ отъ Пирдопъ — дѣловодителъ и Никола Ганчевъ отъ Пловдивъ, бившъ учителъ въ Прилепъ — касиеръ.

Друго нѣщо. Следъ Берлинския конгресъ българитѣ въ Македония бѣха застрашени, че ще попаднатъ подъ грѣцко духовно робство. Руските управници желаейки да премахнатъ схизмата, забра-

Седналитѣ сѫ Христо Спространовъ и Наумъ Хр. Спространовъ, правоствоящи отъ лѣво на дѣсно — Григоръ А. Спространовъ, Ефтимъ и Стефанъ Българови, Ив. Хр. Спространовъ и Стефанъ П. Спространовъ

Турския миренъ договоръ (19 февруари 1878 год.), той е преводчикъ — информаторъ при щаба на руската военна и политическа делегация при Санъ-Стефano. Като такъвъ и като познавачъ на Македония и на това що сѫ писали за нея и за българитѣ английски, френски, турски и др. пѫтешественици, той много е допринесъл при опредѣлянето югозападните граници на Санъ-Стефанска България.

Следъ сключването на мирния договоръ Спространовъ е назначенъ за секретарь при руското консулство въ Солунъ. Въ сѫщностъ, той е български тамъ консулъ. За такъвъ го знаятъ българитѣ въ Солунъ и въ цѣла Македония.

Турци и гърци, недоволни отъ постигнатото въ С. Стефano, протестираятъ и вдигатъ страшнѣ вой противъ сключения договоръ. Съ увещания и

них на българския Екзарх Йосифа да замине за Цариградъ и да възстанови тамъ българската Екзархия. Ето защо, на 17 юли 1878 г. Наумъ Спространовъ пише отъ София на Негово Блаженство въ Пловдивъ и го — моли да замине за Цариградъ и заеме тамъ своя постъ, за да запази така духовното единство на Българския народъ (вижъ писмата въ книга „Солунъ“ на проф. Ив. Снѣгаровъ, 1937 г.).

Къмъ срѣдата на м. августъ 1878 г. Спространовъ е на своя постъ въ руското посолство въ Цариградъ. По заповѣдь на пловдивския митрополит Панаретъ (отъ с. Пътеле Леринско), въ Цариградъ пристига по това време и неговиятъ протосингелъ архимандритъ Методи Кусевъ отъ гр. Прилепъ, който, въ две събрания отъ представители на българската колония на чело съ македонските еснафи, предложилъ на разглеждане въпроса за приемане на унията, ако руситъ недопуснатъ Екзарха въ Цариградъ.

Споредъ Симеонъ Радевъ (въ „Строителите на съвременна България“ стр. 97, 98) и Благой Димитровъ (въ Илюстрация „Илинденъ“, год. VIII бр. 78., Наумъ Спространовъ е единъ отъ главните оатори въ тия събрания, дето е било решено — да се изпрати до Екзарха ултиматумъ: или да се върне въ двумесеченъ срокъ при българитъ въ Турция, или да знае, че тъ ще приема унията. Избрана била и една комисия начело съ Н. Спространовъ и Козма Шапкаровъ, която да води преговори съ австро-германския посланикъ и папския нунци въ Цариградъ по провъзгласяването на унията.

Изплашени отъ това движение на македонските българи, руситъ управници разрешили на Екзарха да заеме своя постъ въ Цариградъ. Въ началото на есента 1879 г. Екзархът се заврна въ Цариградъ и се установи въ Орта-Къй.

Следъ стапалото въ Цариградъ, Спространовъ се връща въ Солунъ дето заема своя постъ въ руското консулство.

Скоро следъ него пристига въ Солунъ архимандритъ Козма Пречистански, отпосле дебърски митрополитъ, който бѣ избранъ председателъ на българската община въ града, а на дѣло бѣ Екзархийски замѣстникъ.

По предписание на Екзархията, всички българи въ Македония изпращаха писмата си за Екзархията до Козма Пречистански, а на последния бѣ предписано съдържанието на тия писма относно дейността на гръцките владици противъ развой на българ. учебно дѣло да съобщава на Наумъ Спространова. (Вижъ автобиографията на М. Кусевъ въ сборникъ „Солунъ“, стр. 18 и 20).

Ведно съ грижитъ по учебното дѣло и положението на българитъ въ Македония, Спространовъ работи и за организирането на едно масово повсемѣстно въстание на българитъ противъ турското робство. Благодарение на неговото голѣмо родолюбие и умѣла дейностъ, революционното движение скоро обхваща цѣла Македония. Но то е най-силно въ юго-западната ѹ частъ — въ Охридско, Ресенско, Кичевско, Демиръ-Хисарско, Битолско, Крушевско, Прилепско, съ центъръ — Охридъ.

Презъ 1880 г. въ Демиръ-Хисарско пристига голѣма сборна чета, организирана и изпратена отъ Ц. М. К. въ Кюстендилъ съ благословията на митрополитъ Наталия. Войводи на сборната чета сѫ:

Кара-Исаия и Кара-Коста. Четниците сѫ около 200 души добре въоружени.

Скоро следъ това, главните дейци на революционното движение се събиратъ въ Слѣпчанския манастиръ, Демиръ-Хисарско, за да обсѫдятъ ведно съ войводите положението и бѫдещите революционни акции. Но егуменътъ, гръкъ по народностъ, издѣва всичко и водачите на съзаклятието сѫ заповени и докарани въ Битолския затворъ. Тѣ бѣха: братята Ангелъ и Петър Спространови (личовци на Наумъ), Коста Лимончевъ, моя баща Йонче Бѣлевъ, Зафиръ Бѣлевъ, Наумъ Филевъ, Кръстю Блажевъ, Коста Мануловъ, Златанъ Бойкиковъ (братъ на митрополитъ Наталия) Яне попъ Илинчевъ, Коста Писиновъ — всички видни охридчани. Отъ тѣхъ Коста Лимончевъ, Зафиръ Бѣлевъ, и Златанъ Бойкиковъ бѣха осъдени по на 101 година затворъ и заточени въ Поддумъ — Кале, другите бѣха освободени кои порано, кои по късно.

Горната афера повдигна голѣмъ шумъ въ българския и европейския печатъ. Великите сили сѫ силно обезпокоени. Англичаните първи решиха да изпратятъ Фрицъ Морисъ, а следъ него Жералдъ и майоръ Тротъръ, воено аташе въ Цариградъ, да анкетиратъ положението. Руското правителство, по докладъ на Цариградското посолство, бѣра и то да изпрати секретаря на своето консулство въ Солунъ Наумъ Спространовъ — да анкетира положението въ Македония. Спространовъ обикаля Македония и свършва своята анкета преди да сторятъ това англичаните — анкетъри.

Христо Ангеловъ, отъ гр. Охридъ, голѣмъ търговецъ и виденъ български деецъ въ Македония, сега живущъ въ София, разказва:

„Бѣхъ на 15 години, когато отидохъ въ Битоля. Тамъ заварихъ Наумъ Спространова, изпратенъ отъ руското правителство да анкетира положението въ нашия край. Неговото идване бѣ епохално за насъ — българитъ; то повдигна нашия духъ и създаде успокоение, куражъ и надежда за по-добри дни. Положението на затворените съзаклятници бѣ облекчено и присѫдата за мнозина смекчена.“

Илия Ивановъ, отъ гр. Прилепъ, известенъ македонски учитель, общественикъ и хронологъ, казва:

„Бѣхъ ученикъ въ първи класъ въ Прилепъ, когато Наумъ Спространовъ, пратеникъ на руското правителство, дойде въ града да анкетира положението създадено следъ разкритията по Демиръ-Хисарското съзаклятие. Следъ него идваха и англичани — анкетъри. Зная, следъ направената анкета въ околните и въ града, Спространовъ даде упътвания на градските ржководители — какъ да посрещнатъ анкетъорите — англичани и какво да направятъ, за да видятъ тѣ самата истиня: страшните турски изстѣжления и нетърпимото положение на българитъ въ града и въ селата“.

Следъ заминаването на анкетъорите, турскиятъ гнетъ върху българитъ започна отново. Сега, той бѣ страшенъ. Но, въпреки това, борческиятъ духъ у тия корави българи не престана. Мѣстни революционни чети кръстосваха Македония за да будятъ и поддържатъ борческия духъ у българитъ и надеждитъ имъ за близкия край на робството.

Благодарение на умѣлата дейностъ на Наумъ Спространовъ и на неговите съратници въ Маке-

дона и въ България, презъ 1885 година въпръсът за автономията на Македония бѣ назрѣлъ. Турските жестокости и неправди въ Македония, гигантскиятъ подъемъ и всестраненъ напредъкъ на току що откъснатитъ отъ Турция български земи, пъкъ и растящето революционно брожение въ Македония, — умѣло бѣха използвани отъ българските управници, отъ българската преса, отъ чужденците — съчувственици на нашето право дѣло, както и отъ руската преса и отъ руската дипломация, чийто интереси и престижъ диктуваха възстановянето на Санъ-Стефанска България.

Европейскиятъ печатъ, както и общественото мнение въ чужбина бѣха напълно спечелени за нашата кауза; чакаше се само удобния политически моментъ да се наложи тя и на дипломацията.

Въ тия тѣй важни и сѫдбоносни дни, Наумъ Спространовъ е въ постоянно трескаво движение: Солунъ — Цариградъ — Пловдивъ — София и обратно, въ преданна служба на родъ и родина.

Но враждебнитъ на Русия и на Санъ-Стефанска България дипломати не спѣха. Тѣхни тайни агенти кръстосваха Княжеството и автономна Тракия и тайно вършеха дѣлото на своите ментори.

Българи родолюбци, мислейки, че вършатъ голѣмо родолюбиво дѣло, се поддадоха на внушението на тия агенти и поведоха усилена агитация за съединението на автономна Тракия съ княжество България, агитирали така: „Директоритъ на Румелия сѫ туркофили; тѣ пречатъ на освобождението на Македония; тѣ пращатъ милиция на границата да преследва и убива нашите комитетски чети; за туй трѣбва да ги свалимъ и да направимъ съединението на Княжеството съ южна България, че тогава вече ще дойде реда за Македония“. (Вижъ „Строителитъ на съвремена България“, томъ I, стр. 506).

На 6 септември 1885 г. Съединението бѣ обявено въпреки съветитъ на добри българи, въпреки съпротивата на управниците въ Пловдивъ, въпреки волята и заплахата на Русия, чиято дипломация ревностно подготвяше автономията на Македония, а следъ това — обединението на Мизия, Тракия и Македония въ една Санъ-Стефанска България,

Следъ съединението, македонскиятъ въпросъ, който се бѣ наложилъ на вниманието на великия сили и чакаше на свой редъ тѣй близкото свое разрешение, веднага заглъхна, замрѣ. Автономиятъ принципъ, на който най-много разчитахме, бѣ за винаги компрометиранъ.

Враговетъ на Санъ-Стефанска България тържествуваха.

Вестта за съединението завари Наумъ Спространова въ Солунъ. Потресенъ, силно развълнуванъ отъ тая вѣсть, той повръща обилно кръвъ и лѣга на лѣгло.

На следния денъ, когато нѣколко ученици — охридчани отъ Солунската гимназия посетихме Спространова въ квартирата му, чухме отъ него следното:

„Превратътъ въ Пловдивъ, станалото съединение е фатална грѣшка съ фатални за насъ и за България последици. То покруси моето здраве и моя животъ, то уби и погреба автономията, свободата на Македония.“

Думитъ на Спространова бѣха пророчески.

Следъ съединението, руситъ, излѣгани въ своя надежди възлагани на българитъ, вдигнаха ржка отъ България и я подадоха на Сърбия, която още сѫщата година обяви война на Княжеството за запазване статуквото на балканитъ, съгласно Берлинския договоръ. Руситъ консули въ Македония обѣрнаха гърбъ на българитъ и станаха проводници и закрилници на чужди тѣмъ пропаганди. Съ това Македонскиятъ въпросъ се усложни и заплете.

Въ България пъкъ, следъ съединението и Сръбско-българската война настана смутно време. За да се угоди на Русия, първиятъ български князъ Александъръ Батембергъ бѣ сваленъ отъ престола и прогоненъ отъ България, следъ което въ цѣлата страна станаха смутове и междуособици, до като най-сетне диктаторътъ Ст. Стамболовъ се наложи и пое управлението на страната.

Последиците отъ фаталната грѣшка презъ 1885 година изпитваме всички българи и днесъ — 53 години отъ Съединението и то — въ много поглѣмъ размѣръ отколкото преди Балканската и Общата война.

Наумъ Спространовъ почина презъ м. октомври 1885 год. въ гр. Солунъ.

Спомени за Наумъ Спространовъ отъ негови съвременици, живущи сега въ ст. София.

1. Никола попъ Алексиевъ отъ гр. Охридъ, виденъ търговецъ — кожухаръ и общественикъ въ Солунъ, баща на професоръ Владиславъ Алексиевъ, казва:

„Наумъ Спространовъ бѣ голѣмъ българинъ съ голѣми дарби. Шомъ пристигна въ Солунъ и зае своята служба въ руското консулство, той бѣрже се ориентира и съумѣ въ скоро време да спечели довѣрието и сътрудничеството за напредъка на българското дѣло на всички по-видни българи въ града и въ цѣла Македония. Така той можеше зорко да следи всичко що ставаше въ Македония и, като отличенъ дипломатъ, умѣло да направлява къмъ гонимата цель ония двигателни лостове, близки и далечни, отъ които зависѣше сѫдбата на Македония.

Неговитъ заслуги къмъ просвѣтното дѣло и националната пробуда въ родината сѫ голѣми“.

II. Трѣпко Щалдевъ отъ с. Гумендже Солунско — казва:

1. „Познавахъ лично Наумъ Спространова. Той бѣ голѣмъ човѣкъ и, за наша гордостъ, български консулъ въ Солунъ. Когато отивахъ въ града по частна или обществена работа, винаги се отбивахъ въ неговия домъ. Той ме приемаше радушно и съ внимание слушаше моите доклади за хода на нашето родолюбиво дѣло въ моя районъ и въ съседните такива. Когато пъкъ азъ бѣхъ въ село, а трѣбваше да ми възложи нѣкоя важна и неотложна народна работа, тогава той правѣше това чрезъ неговото довѣрено лице Христо Бучковъ, отъ гр. Кукушъ, учителъ въ Солунъ, а по-рано такъвъ въ нашето село. Зная, такива довѣрени лица Спространовъ имаше за цѣла Македония.

2. Когато презъ 1882 година, по грѣцко доносничество, 12 души съзаклетници отъ нашето и други околнни села, на чело съ моя баща, бѣха заловени, сѫдени и осѫдени отъ солунския сѫдъ на заточение за подготовката на бунтъ срещу държавата, Наумъ Спространовъ бѣ, който съ своите обширни врѣзки успѣ да ги спаси и освободи.

3. Презъ 1885 г. Спространовъ бѣ подготвилъ всичко за едно общо възстание въ Македония. Сигнала за възстанието щѣха да дадатъ четитѣ, очаквани отъ свободното отечество. Турцитѣ подушиха това и зорко следѣха движението на българите и особено това на нась белѣзанитѣ отъ по-рано.

Единъ день, непомня датата, дойде въ нашето село каруцарь съ повредена кола и поискава да му поправимъ колата. Тоя занаятъ единствено ние упражнявахме въ селото и въ цѣлата околия. Около нась бѣха се насьбрали бая любопитни дечурлиги и селяни. Поправяйки колата, каруцарь издебна единъ моментъ и скришомъ ми тикна въ ржката малка записчица, съ която Спространовъ наредидаше: нищо да не предприемаме, зищото работата се отлага.

На следния ден научихме за разбиването на Калмиковата чета при Демиръ-Капия на Вардар, дошла отъ България. Чухме следѣ това за станалото съединение на Тракия и Княжеството, следѣ което дойде и скрѣбната вѣсть за смѣртта на Спространовъ.

За неговата тѣй ранна смѣрть тѣжехме и плахахме всички ратници за свободата на Македония".

Г. Ив. Бѣлевъ.

Съ Пере Тошевъ отъ Битоля до София

(Продължение отъ кн. 6 (96) и край)

Следѣ почивката въ това село Тренковъ се съвзе и отъ тукъ нататъкъ, ако му не бѣше късогледството, вече можеше да ни изоставя изъ пътя. Отъ с. Крайници нѣмаше вече дѣлбоки снѣгове. Студени бѣха вечеритѣ, заледени бѣха пѫтищата, та по чести бѣха паденията му.

Стигнахме до р. Вардаръ подъ Башино село. Рѣката минахме на катъри, иначе бѣше много студено, и ако ни се наложеше да газимъ съ дрехитѣ си, не знамъ дали всички щѣхме да издѣржимъ това.

Въ Башино село останахме да денуваме. Почивката ни бѣше спокойна. Обѣдвахме. Домакинитѣ ни бѣха сложили на трапезата хубава госба и тежко башиноселско вино. Двамата ни другари малко пиха. На мой дѣлъ остана повечето. Кое отъ умора, кое отъ виното, заспаль съмъ следѣ обѣдъ така тежко, че не съмъ се събудилъ, да се видя съ дошлиятѣ отъ гр. Велесъ учители, Д-ръ Кушевъ и Андрей Христовъ, бившъ мой директоръ въ гр. Крушево, съ когото не бѣхме се видѣли отъ 1902 година, следѣ ракитнишката афера, когато той попадна въ затвора при ужасни изтезания. Много съжалявахъ, но тѣ — гости — що тукъ си бѣха заминали за града, за да не закъснятъ.

Отъ Башино село минахме край с. Новачани и се установихме пакъ да денуваме въ с. Лугунци. Тука ни разправяха вече за войводата Бобето и за прекарването на срѣбъскитѣ чети презъ Вардаръ. Бѣше последниятъ денъ отъ м. Февруарий. Първи Мартъ трѣбваше да ни завари въ с. Княжево, Св. Николско.

Пѫтуването и денуването въ селата презъ първите дни на м. Мартъ сж много опасни, поради пребројаането на овцетѣ и козитѣ, което ставаше чрезъ обискиране кѫщите наредъ. Въ с. Княжево стояхме цѣлия денъ предъ една дупка, въ която щѣхме да се скриемъ, ако бѣха дошли бегликчийтѣ. Не дойдоха. Отъ с. Княжево минахме край св. Никола и стигнахме въ с. Неманицы — Шип-

Предъ каймакамина^{*)}

Предъ Каймакамина селяни стоятъ
като го гледатъ отъ страхъ треператъ (2)
А Каймакамина лютъ и разяренъ
рѣмжи отъ стола за кръвь е жаденъ (2)
Айде кажете каде се пушкитѣ
зеръ сега ке ви пресечамъ главитѣ (2)
Горкитѣ селяни отъ страхъ треператъ
и тѣ не знаять, що да му кажатъ (2)
Щастливи сж били пакъ селянитѣ,
че ги е спасиль селскиотъ даскалъ (2)
Ефендимъ Каймакамъ що сакашъ ти
отъ люгѣ прости що барашъ ти
хайде ги пуши да си отидатъ
Пушки патрони барай ти отъ мене
на Султанъ Хамидъ противникъ съмъ азъ (2)
пуши тия люгѣ да си отидатъ
а ти со мене чини що сакашъ.

^{*)} Пѣсъ, която слѣпородената г-жа Йорданка Спирова Найденова изпѣ на възпоменателното утро станало на 31 юлий н. г. въ Крушевския домъ.

ско. Тука сѫщата тревога. Изъ Овче поле нѣмаше снѣгъ, та взимахме по-голѣми интервали.

Въ с. Пестрици селянитѣ носяха калпаци, и по нрави, обичаи и говоръ се приближаватъ къмъ шопитѣ.

Показаха ни кримкитѣ, които бѣха спасили още отъ винишката афера, но казаха: „Не знаемъ защо, кога стрѣляме на по дѣлго разстояние отъ триста крачки, куршумитѣ намираме предъ цельта. Ходихме нѣколко дни да помогнемъ на Кратовската чета, която бѣше обсадена въ съседно едно село. Кримкитѣ ни като топчета гърматъ, но пушкитѣ ни не струватъ“.

Обяснихме имъ, че барутътъ е още отъ освободителната война, и е изгубилъ силата си.

Презъ цѣлия денъ Пере водѣше разговоръ съ селянитѣ и следѣше говора имъ, че много общо има въ езика на тѣзи селяни съ оня на шопитѣ. Изглежда, че шопското племе действително се простира до крайнитѣ западни предѣли на Осоговската планина.

Минахме край село Соколарци и стигнахме с. Спанчево. Презъ 1904 год. тука бѣше се почувствуvalо доста силно землетресение. Много кѫщи и огради на черквата бѣха жалки свидетели, а с. Спанчево било е изцѣло разорено, дадени били и много човѣшки жертви. Домакинътѣ ни разправи за ужаситѣ, които сж преживѣли презъ катострофалното землетресение, оплаквайки нѣколкото жертви, които бѣше дало семейството му.

Куриерътъ отъ с. Спанчево ни заведе до с. Панделе. Поотпочинахме и отидохме въ с. Пашаджиково. Кочанскитѣ села сж прѣснати въ колиби.

Отъ с. Пашаджиково съ провикване бѣ извиканъ куриеръ отъ с. Ораовица. Презъ тази махла само минахме, за да стигнемъ до с. Главовица.

Който не е миналъ презъ Главовица, той нѣма понятие за мизерията, въ която живѣятъ селянитѣ отъ тѣзи колиби. Главовица изцѣло е турски имотъ.

Тъ използваха нивитѣ срещу наемъ, наречени кесимъ. Селянитѣ сами бѣха длѣжни да си строятъ кѣщи, които притежаваха като подвиженъ имотъ, защото биваха построявани върху чуждо мѣсто. Населението се занимава съ скотовъдство, дѣрварство и вѫглищарство съ слабо земедѣлие. При все това то е сило привързано къмъ бѣдната си родина и за нищо въ свѣта не я напушта. Малцина емигрираха, за да намѣрятъ по-добъръ поминъкъ. Заведени бѣхме въ една колиба подобна на копибата, каквато пѣдарите правятъ изъ лозята, за да се подслонватъ отъ дѣждъ. Домакинътъ на тая кѣща имаше многобройна дребна челядь. Майката и дѣцата бѣха облечени буквально въ дрипи, които не можеше да се узнае отъ каква материя сѫ били нѣкога ушити. Децата още спѣха. Завити бѣха сѫщо въ нѣкаква дрипава черга. Покажната имъ се изчерпваше съ нѣколко попукани прѣстени паници и една бѣклица за вода. Възмутени отъ разпоредбата, че ни заведоха въ тая бедна кѣща, обясни ни се, че въ тѣзи колиби е било най-безопасно денуването, никога аскерътъ не е тѣрсилъ нищо, защото знаелъ, че нѣма нито добитъкъ нито кокошка.

Стѣмни се и поехме пѫтя за границатата. Цѣлата нощ пѫтувахме и все изъ Главовишка община се въртѣхме. При едни колиби намѣрихме Кочанския и Кратовския войводи: Крѣстю Бѣлгарията и Атанасъ Бабата, които, като стари другари и съседи, често сѫ си гостували, особено, когато въ едната или другата окolia сѫ се раздвижвали военни и административни власти. Въ кочанските колиби съ шифровани телеграми предавани отъ ридъ на ридъ съ подвикване извѣствяща се бѣрзо за движението и на аскера и на бегликчиите. Атанасъ Бабата предпочелъ да бѣде гостенинъ на Крѣстъ, та при нужда само въ една нощ можеша да прехврълятъ границата, дѣто да престоятъ до минаване на бегликчите и да се върнатъ и си гледатъ работата. Тѣ даже подметнаха, че може би скоро ще се видимъ отвѣдъ границата, но за сега имали сѫ неотложна работа. Виждайки съ насъ Пере Тошевъ, тѣ бѣха напълно откровени и свободно критикуваха поведението на личностите състоящи по върховетѣ на организацията. Тѣ бѣха добре и напълно информирани върху всичко. Благодарение на тази среща ние знаехме вече кѫде отиваме и какво ще намѣримъ въ тая съседна страна. Видѣхме, че не сме избрали времето, когато трѣбваше да биемъ този дѣлътъ пѫть, за да бѣдемъ почти разочаровані отъ това, което ще намѣримъ отатъкъ при нашите другари, дошли на почивка преди насъ и суетещи се въ единъ омагьосанъ крѣгъ, безъ пѫть и срѣдства за разрѣщение голѣмата криза, която преживѣваше организацията. Двѣ години вече се минаваха и нѣмаше кой да вземе инициативата да се свика общиятъ конгресъ за стабилизиране положението така разнебитено следъ илинденското възстаніе.

Колко е билъ силенъ духътъ на македонеца, колко предано той служилъ въ редоветѣ на своята организация, може да се види отъ една анализа на положението следъ тая катострофа. Останалъ почти безъ ржководство, той навсѣкѫде самъ запази организацията си и въ едно съ възстановяване опожаренитѣ си жилища и села, възстановяваше и самъ често стѣгаше редоветѣ на своята организация. Селата, въ които организацията бѣше слаба, или никакъ не бѣше още проникнала, бѣрзаха да

се засилятъ и организиратъ. Преживѣнитѣ страхови презъ 1903 год. като че ли послужиха за най-голѣмъ лостъ на организацията. Вместо да отвѣрнатъ лице, стари организирани и неорганизирани сами тѣрсѣха организацията. Ето защо още по-престжно бѣше поведението на онѣзи, които стояха по върховетѣ и се суетѣха въ мѣдрувания и безполезни полемики около идеалитѣ и тактиката на организацията. До като умнитѣ и идеалистите умуваха и чистѣха съ приказки плевелитѣ въ нивата на организацията, хитритѣ и авантюристите си се нареджаха и приспособяваха и, използвайки това междуцарствие, създадоха условия за непоправими грѣшки и последици, които изведоха и организацията и народа до пълна катакстрофа.

Пропуснатите моменти изживяни безъ общоржководство отъ възстанietо до Рилския конгресъ бѣха най-фаталнитѣ, и ако народътъ ни не бѣше съ високо съзнание и така въодушевенъ и влюбенъ въ своята организация, самъ щѣше да смачка главитѣ на малкото му останали водачи и щѣше да стане готова и узрѣла плячка на пропагандитѣ и турските власти, които всячески се стараеха да го подкупятъ и отвѣрнатъ отъ организацията, но той всичко дори и смъртъта презрѣ за своята организация и своите идеали.

Следъ този разговоръ ние продължихме пѫтя си, защото предстоеше ни презъ тази нощ да преминемъ границата.

Нощта бѣше ясна, студътъ нетърпимъ. Цѣлата зима не бѣхме изпитвали такъвъ студъ. Всичко у насъ бѣше замрѣзано. Треперѣхме като друсани отъ малинични студени трѣпки. Зѣбите на всички тракаха, ржетѣ и краката не се чувствуваха. Надѣтуй отгоре заледена тѣсна пѫтека изъ стрѣмнини мѣняващи се всѣки нѣколко минути ту съ стрѣмно нанадолнище изъ сипеи обезлесени, ту изъ шубраци съ камънаци нанагорница, които често пълзишкомъ по леда трѣбваше да се минаватъ. Капнали отъ умора и студъ ние слѣзохме въ Цѣранската рѣка. Минавахме край Сарафската махала, отъ селото Саса.

Всички бѣха похабили и последни сили. Следъ Сарафската махала, вече изъ пѫтя ни нѣма нито колиби нито овчарски кошари. Следъ дѣлги преходвръляния ту на лѣвия ту на дѣсния брѣгъ на рѣчичката, ние стигнахме вече скатътъ, който се спушта направо отъ върха. Отъ дѣсната си страна този скатъ има едно дѣлбоко ущелие, което направо върви къмъ преслобата Брабаница, презъ която се слиза въ с. Сажданикъ, състоящо се отъ четири колиби на нѣколко стотинъ метра отъ границата линия. По брѣга на това ущелие върви пѫтека, изъ която пѫтуваха повече комити отколкото аскеръ и селяни. Тука снѣгътъ бѣше отвѣянъ и образуваше голѣми преспи изъ ущелието.

Поехме изъ нанагорницето на тоя скатъ. Само нѣколко километра ни дѣляха отъ границата линия. При по-други обстоятелства само на единъ дѣлъ и въ нѣколко минути можеше да се измине, а ние нѣмашме почти сили. Зората почна вече да се показва, а ние всѣки нѣколко крачки трѣбваше да почиваме. Пере се чувствуваше най изтощенъ и бѣше останалъ най-отзадъ. Когато бѣха останали още нѣколко стотинъ крачки до границата, вече поста и заставата отъ къмъ турската страна се виждаха на отсрещния скатъ, който върви къмъ Ковачевската махала.

Страшно вече стана положението: можехме да бждемъ изненадани отъ нѣкоя засада. Тази опасностъ ни застави да напрегнемъ последни сили и ведно съ куриера стигнахъ пръвъ до билото, дето сѣднахме, за да не бждемъ забелязани отъ часовоя на насрѣщния постъ. За щастие поради зимата и голѣмитѣ снѣгове презъ това време и турскиятъ и българскиятъ постове отъ в. Руенъ сѫ необитавани. Постътъ отъ къмъ дѣсната ни страна бѣше така близо, че ако ни забелѣжеха турцитѣ, можеха, ако не нась, но Пере непременно да заловятъ. Когато седнахме на билото и погледахме къмъ България, предъ очите ни се откри пейзажъ, какъвто презъ живота си не бѣхъ виждалъ, защото никога зимно време не бѣше ми ставало нужда да посрѣщамъ зората на такава височина.

Предъ мене бѣше едно необятно равно жълто море отъ мѣгла, надъ което тамъ въ далечината стърчеха като островърхи черни скални острови върховетѣ на Витоша, Рила и Пиринъ. Тамъ далече на югъ едва се подаваше плещивия лобъ на Огражденъ, та тукъ морето образуваше единъ протокъ изъ Кресненската долина, който съединяваше двѣтѣ морета отъ мѣгла, това което бѣ предъ нась и онова надъ бѣломорската равнина, надъ която стърчеха върховетѣ на Бѣласица. Кървави лжи тамъ на изтокъ вече огрѣваша небето и скоро изъ мѣглата щѣше да изгрѣва слѣнцето. Виждайки тая картина и имайки предвидъ близостта на опасността азъ се обрнахъ къмъ пжтя, изъ който още кре-тиха изтощенитѣ ми другари. Пере бѣше седналъ на нѣколко стотинъ крачки подъ нась. Подпрѣль се върху карабината си, той бѣ клюмналъ глава, като че ли тя му най тежеше, и дѣлбоко поемаше студения въздухъ. Извикахъ му: „Пере, ако знаешъ каква картина ще видишъ, увѣренъ съмъ, ще забравишъ умора и всичко и веднага ще дотичашъ при нась“. И действително той ни послуша, стана и вече безъ почивка се покатери при нась. Тъкмо въ този моментъ се подаваше и израстна въ златочервена корона изъ подъ далечното море отъ мѣгла слѣнцето.

Въ сѫщото време това пространно жълто море почна да се вълнува леко и картината стана прелестна. Пере, като зърна всичко това, Извика „Ааа“!.. и застана като забитъ коль на граничната линия. Той забрави сега всѣкаква умора и замисли: „Черни-върхъ, Рила, Пиринъ, Ель-тепе, Бѣласица, Огражденъ! А слѣнцето, слѣнцето вижте какъ прилича на златна огнена корона! Ето отъ кѫде е взель моделътъ първиятъ майсторъ на царската корона“.

Ние обрнахме вниманието на Пере, че трѣбва да седне поне, за да го не гледатъ и аскеритѣ отъ насрѣщния постъ. Тренковъ, който малко преди Пере бѣше се покатериълъ, сѫщо захласнатъ отъ картината, забравилъ умората и студа, седналъ и подпрѣль главата си върху дланитѣ съ лакти върху колѣнетѣ, взимаше живо участие въ разговора съ Пере.

Картината си бѣ действително хубава, но ние можехме да станемъ и плячка на една по друга действителностъ. Сега дойде редъ да приказва куриерътъ. „Хайде, приятели, да слизаме, че ако ни сѫ видѣли турцитѣ, нѣма да тръгнатъ направо къмъ нась, а ще се затичатъ, и ще ни турятъ засада преди да слезнемъ въ Сажденикъ“.

Сега замолихме Пере да става, обаче, той искаше още малко да се понарадва на това чудо на природата. Напукъ картината ставаше все по-кра-

сива и все по-интересна. Лека полека сега почваше да се вълнува мѣглата, образувайки дѣлбоки и високи вълни, които на мѣста се проваляха и образуваха пробиви, презъ които почваше да се подаватъ по низките висоти. Най-сетне увѣщахме и Пере да ни последва и поехме изъ рѣтлината на-долу. Още по нѣколко хълзгания и падания изъ заледения снѣгъ, и ние стигнахме до потока, който слиза отъ Руенъ и вече бѣрза да се влѣе въмѣсто въ Брѣгалница — въ рѣка Струма. Какъ тукъ се приближаватъ роднитѣ ни рѣки Вардаръ и Струма, на които единъ и сѫщи върхъ — Руенъ — изпраща бистри потоци! Слѣдъ още нѣколко крачки влѣзохме въ първата отъ четиритѣхъ колиби, посрещнати отъ една стара баба, която отъ далече още извика: „Хайде бѣрзай, бѣрзай, Стоимене! Много си закъснѣлъ, да не доведешъ и „подрезанитѣ“ следъ васъ, та че кой ще ни брани.“

— Пушката ти не е ли окачена въ одаята? Защо я чувашъ? Нали за въ такъвъ случай дѣдо ти я донесълъ. Отговори ѝ куриерътъ ни, Стоименъ. Действително, като влѣзохме въ одаята на бабата, на чело видѣхме да виси чистата бердана съ патронташа. Стоименъ ни разправи, че тукъ до когато нѣма войници въ руенския постъ и застава, положението на Сажданикъ е много опасно — колибите сѫ така наблизо до границата. Турските войници често пжти дохаждатъ да наслушватъ какво става въ селото. Селянитѣ винаги сѫ на щрекъ и съ пушки край леглото.

Бедни хора сѫ и въ с. Сажданикъ. Нагостиха ни съ каквото домакинитѣ си бѣха приготвили за зимище. Платихме си яденето и на другия денъ потеглихме и презъ една борова гора, стигнахме до рибника подъ предѣлъ. Изъ долината, презъ която тече Щалковската рѣка, вече нѣмаше снѣгъ. Пристигнахме въ Кюстендилъ, дѣто преспахме и на другия денъ заминахме за София. Този пжтя вече не бѣше уморителенъ, защото пжтувахме до Радомиръ съ файтонъ, а отъ тука съ железница.

Въ Горна Баня въ трена случайно се качи Пешо Самарджаията, тиквешки окол. войвода, който бѣше дошълъ преди нась на почивка и за материали необходими за околията му. Той ни информира съ най-новото положение на организацията и поведението на нашитѣ другари и изобщо на дейцитетъ въ София. Увѣдоми ни, че Dame е въ София и че Сарафовъ е разполагалъ съ материали и срѣдства, които раздавалъ щедро на неговитѣ хора.

Като слушаше разказитѣ му, Пере се възмутиаше и цѣкаше.

Залисани въ тѣзи разговори съ Пешо, ние не усѣтихме кога треньтъ спрѣ на софийската гара. Слѣзохме тукъ и всѣки взе своя пжтя.

Пере се спрѣ въ хотелъ „Батембергъ“. Дѣлго време отсетне, чакъ до рилския конгресъ, който искаше да го види, минаваше край кафене „Македония“, дѣто седнали на една маса, Стаматъ Икономовъ и Пере пиеха следобѣдното си кафе и мѣлчаха. Тренковъ следъ една авантюра съ подпор. Илия Балтовъ, която едва не му костува главата, се установи въ София и се записа въ университета, дѣто успѣшно завърши историко-филологическия факултетъ.

Така благополучно, безъ всѣкакви инциденти, завърши това дѣлго и мѣчително пжтешествие съ Пере, отъ Битоля до София.

Юлий 1916 год. София.

П. Яцевъ

Изъ нескончаемитѣ страдания на Македонския българинъ — презъ време на така нареченото доброволно изселване отъ роденъ край

28. V. 925 г.

с. Дрипчево, Свиленградско

Българи бѣжанци отъ с. Бутимъ, Драмско — Зъсъмъ, 10 члена, настанени въ единъ сайвантъ, кждъто сѫ били затваряни добичета. Тече сайвантътъ отъ всички страни, понеже сламата, съ която е покритъ, е изгнила. Тѣ се намиратъ въ едно мизерно и отчаяно положение. Всички викатъ, дайтѣ ни работа, защото ще измръмъ отъ мжка и гладъ".

На 24 май, се е поминала Велика Тасева, на 50 годишна възрастъ.

Изгнаници отъ Ениджевардарскитѣ сел .
На 2. XI. 1925 г. настанени на открито
въ околността на Свиленградско

Св. Хр. Ивановъ 90 г., с. Лесково, Воденско, съ внучка
Учителствуваъ 5 год. въ с. Либяхово и Крушат
Свещенодействуваъ 56 години.

Положението

Иде есенъ. Идат дъждовни и нерадостни дни, когато всички гледа да се прибере подъ стръха, на заветъ. Полетата, кънтици през пролѣтните и лѣтни месеци отъ пъсента на благословения трудъ, опустѣватъ. Животът отъ тѣхъ се оттегля по домоветъ и отстъпва мястото си на смъртта, на тая, природната, естествената смърть, която, впрочемъ, не е тъй страхотна като онай между хората: само нѣколко месеца мъртвило и по сѫщътъ клони на дърветата и надъ сѫщътъ ниви пакъ пролѣтъ и радостъ зацвѣтаватъ.

Има, обаче, есени, които вешаатъ страшна смърть — смърть на животъ, който вече не възкръсва... Това сж отъ нѣколко десетилѣтия насамъ есенитъ въ живота на европейските народи. Прѣсентъ и парливъ е още споменътъ за такива есени, когато Балканите и по-късно цѣла Европа, пламнаха въ опустошителни войни. Отъ редъ години, закапъти ли покълътътъ листа; задухатъ ли хладни, влажни вѣтрове, народитъ въ нашата нервна, темпераментна Европа изтръпватъ предъ мисълта, че всички мигъ пакъ може да пропрѣбятъ отъ казармите призовини тръби и пакъ домоветъ да опустѣятъ, за да загъмжатъ посръннатъ полета отъ милиони и милиони хора, въоружени до зъби и хвърлящи се съ кръвясали очи едини срещу други подъ тръсъка на бомби и гранати и подъ шума на свещени (за всичка една страна еднакво смѣтани за свещени) Знамена.

Тази есенъ — какво носи тя на Европа, какво готови на нашия народъ?

Ще има ли щастие човѣчеството да избѣгне и сега надвесилата се надъ всички ни опасностъ отъ нови всеобщи кървопролития, отъ които може да дойде за всички само мизерия, само зло?

На тия въпроси, народитъ, всички народи безъ изключение, биха желали да се даде единъ утвѣрдителенъ отговоръ, — именно, че ще бѫде избѣгната войната.

За голѣмо нещастие, обаче, работитъ въ политиката въ действителностъ се развиватъ не по линията на народните желания и настроения. Тѣ се движатъ и развиватъ подъ напора на други сили, които въ много случаи не само че не се съобразяватъ съ желанията и настроенията на народитъ, но и отиватъ срещу тия желания и настроения.

Следъ голѣмата, наречана още свѣтовна война се направи доста сериозенъ опитъ да се установява началата на откритата дипломация и да се изоставятъ методите и действията на тайната дипломация, като се смѣташе, и не безъ право, че тайната на дипломатическата дейност е сѫщо една отъ значителните причини за нещастните стълкновения между народитъ.

Ние, българитъ, имаме изобилни доказателства за пакостните последици, които може да има за народа една неумѣла, непредвидлива дипломатическа дейностъ, за която се узнаява винаги скедъ като колата съ грънци се е обрънала.

Опитътъ да се отстрани тази причина за нещастни и често кървави стълкновения между народитъ, не успѣ. Обществото на народитъ имаше, покрай другото, задача да замѣни тайната дипломатическа дейностъ съ явна, но видѣхме, какъ то самото падна подъ тежестта на благородните си, но не добре изпълнени задачи. И, европейските страни се вървиха пакъ къмъ едновремешните си методи: на тайни взаимни преговори и договорияния, за които народитъ узнаватъ следъ като договорите сѫ сключени и почти въ всички случаи узнаватъ само частъ отъ договореното. Политическите и дипломатически канцеларии днес сѫщо както бѣ и по-преди, сѫ истинските двигатели и решителни фактори за посоката, въ която ще има да върви Европа — къмъ миръ или къмъ война.

Не бива да мислимъ нито за минутка, че въ която и да е отъ тия канцеларии има хора, които предпочитатъ войната предъ мира. Въ това отношение дори и ония политици, които, по една или друга причина, говорятъ като да сѫ настроени повече воинствено, отколкото миролюбиво — и тѣ въ сѫщностъ въ душата си сѫ привърженици на мирните средства за уреждане на въпросите, раздѣлящи нѣкои народи въ Европа на враждебни едни къмъ други лагери. Чудовищно било да се смѣта, че може да се намѣри човѣкъ, издигналъ се до положението да предприема отговорни действия въ името на добруването на даденъ народъ, който не се отвръща отъ кървавите взаиморазправи — още по-вече, когато е до такива разправи въ които може да бѫде въвлѣченъ цѣлъ народъ.

При все това, пакъ не може съ положителностъ да твърдимъ, че тия именно хора, знайни и незнайни за народитъ, тласкатъ Европа по пътя на мира.

Зашо е така?

Главно по две причини.

Първо, понеже въ тия политически и дипломатически канцеларии най-важните работи се извършватъ въ полумракъ често въ пълень мракъ за широкото обществено мнение и при това прѣкото или косвено, но винаги силно, влияние на обикновено неизвестни за народа фактори, действуващи за свои частни интереси и второ — понеже въ известни отношения рисковатъ на една война изглеждать за предпочтитане предъ „облагатъ“ на едно безусловно подържане на мира, създаденъ отъ диктатътъ въ Парижъ и околностите му следъ войната.

Тия парижки диктати, ужъ договори за миръ, създадоха такива условия за народитъ отъ Европа, че ето вече двадесетъ години отъ тогава не само че не се успокоиха тия народи, но изъ день въ день отношенията помежу имъ ставатъ все по-обтегнати, въ нѣкои място дори до степенъ на скъжване.

Жестоко излѣгани останаха всички ония, които върваха, че едно уреждане на стопански връзки и взаимоотношения между европейските народи ще е въ състояние да ликвидира постепенно съ останалътъ следъ войната враждебни и неприязнени настроения между бившиятъ неприятели и да установи нормални и приятелски отношения между тѣхъ.

Наследството отъ войната бѣ така дяволски оплетено, че никаква теория, никакъвъ планъ за економическо преустройство не може да намѣри пътя за омиротворение на Европа. Всички съ изминали двадесетъ години отъ прекратяването на голѣмата война бѣха по-вече или по-малко неформални и, ако още въ първите моменти отъ тоя следвояненъ периодъ не избухнаха дѣлбъки кризи въ международните отношения, това се дѣлжи на обстоятелството, че тия отношения тогава бѣха подъ знака на едно крайно физическо и духовно изтощение. Но, когато нѣкои отъ по-живисните и неспособните народи се съзвезха и почувствуваха нови сили въ мишните си, започна да се проявява истинското състояние, създадено отъ войната: Националните организми на по-бедениятъ започнаха да предявяватъ, подъ една или подъ друга форма, своите похотени или само накърнени права и не само да ги предявяватъ, но и да пристъпватъ къмъ действия за възстановяването имъ.

Започнаха едно следъ друго нарушенията на договорите за миръ въ ония тѣхни постановления, които бѣха противни на началата на справедливостта и на разума и за които се предполагаше да бѫдатъ ревизирани съобразно съятия начала по силата на специаленъ членъ отъ устава на Обществото на народитъ.

Това нарушаване на договорите за миръ продължи доста време, то продължава и до сега. По сѫщностъ то е единъ процесъ положителенъ, — то е въ сѫщностъ изграждане на утрешната здрава сграда на трайни миролюбиви отношения между народитъ въ Европа.

Силитъ, които бѣха облагодателствувани отъ парижкиятъ договори за миръ, естествено, желаха тия договори да останатъ за вѣчни времена ненарушени и наравиха много нѣщо за запазването имъ. Тѣ, обаче, видѣха, че сѫ безсилни да осигурятъ цѣлостното имъ изпълнение отъ страна на бившиятъ имъ неприятели въ войната и останаха ограничени отъ постепенното имъ разпадане и унищожение вече въ полза на противната страна.

Паметни ще останатъ въ европейската история действията на хитлерова Германия, съ които тя унищожи една следъ друга всички унизителни и притесняващи я клаузи на Версайския договоръ, предъ бездействието на Франция и на нейните съюзници отъ войната. Това бѣ моментъ на сразяване неправдата и възхождане на справедливостта и разума въ международния животъ.

Тукъ, обаче, се дойде до друга, не по-малка отъ предишните кризи: до изпитанието на политическия разумъ. Опасността вече не е и за бившиятъ победители въ войната въ възстановяването на нѣкои отнети или накърнени отъ договорите за миръ права, а въ преминаването отъ границата на необходимото и практиките възможното и постиженето и навлизането въ областта на крайните искания.

Днешното състояние на въпроса за судетските нѣмци въ Чехословакия е отлична илюстрация на горното.

Следъ като завзе Австрия и съ това постигна единъ въковенъ бѣтъ, Германия пристъпила къмъ организиране на пълното освобождаване на германцитъ, живущи въ Чехословакия и дори къмъ откъсването имъ отъ територията на Чехословакия. Оправданието бѣ: че Германия желае да се изпълни принципа, въ името на който особено отъ страна

на бившите германски противници се заявяваше, че се води войната, а именно — самоопределяне на народите. Изпълнението на този принципъ, прочее, предполага разширение на германската граница задължително на всички територии, населени със немци. Но то, заедно със това, предполага и разграбяване или дори унищожаване на днешната чехословашка държава, във границите на която живеят няколко милиона немци, унгарци и поляци, и във която словацитъ — вторият държавен елементъ — също както току що споменатите национални малцинства — желаят по възможност пошироки автономни права.

Чешката държава, едничка от всички други европейски държави, бъдеала, сравнително другите, най-много права на населението, които съставляват във нейните граници народностни малцинства. Очевидно, и тия права не били задоволителни за заинтересуваните малцинства и тъй не преставаха да искат все по-голями права, особено откакто видяха, че Германия е решила да защити със всички сърдства крайните искания на съдеските немци.

Това лътво дори се дойде до самия край на благороднието и на косъмъ остана да избухне войната на германо-чехословашката граница.

Тук вече не бъде въпросъ за умъстни и съгласни съ интересите на всеобщия миръ отстъпки, а за съчетаване на две съвсем противоположни и изглежда несъчетаеми стремления. Германското стремление за обезпечаване на пълна, не само културно-просветна, но и политическа независимост за живущите във Чехословакия немци и чешкото стремление да не се допусне при отстъпването пред германските искания да бъде накърененъ държавният суверенитет надъ цѣлата територия на Чехословакия.

Германците също нетърпчиви и аргументътъ, че ако бъдат удовлетворени исканията имъ, може да се разглоби чехословашката държава, не е много убедителенъ за тъхъ, тъй като тъй съмътъ за противно на политическия разумъ и на интересите на общоевропейския миръ създаването през 1919 г. на днешната чехословашка държава, включваща таъкъв грамаденъ процентъ немско, унгарско и полско население. Целеки възстановяване на немската правда и честь, Германия се стреми, също така, да доунищожи всички клави на договорите за миръ, които също противни на справедливостта и на жизнените интереси на народите.

Чехословакия, отъ своя страна, не може доброволно да абдикира отъ свои права и привилегии, получени при създаването си елдър договора за миръ и, колкото и да е слаба, сравнително Германия, колкото и да разбира и напира за естествени исканията на другите етнически групи във територията ѝ, сигурно немъ да се остави да бъдат откъснати, ако не сега, следът една, или две години, ония немски земи, които се насяват отъ не чешки населени и ще приеме една въоръжена борба за защита на жизнените си интереси.

Така, откакто се изостри стълкновението между германците и чехословашкото правителство, въ сръдна Европа се откри огнище на най-голямата опасност отъ ново избухване на една европейска, а може би и световна война. Тръбва веднага да се отбележи, че това огнище, което отъ денъ на денъ се разгаря все повече, въпреки посрещните роля на пратеника на английския народъ лордъ Рънсъмънъ, въ Прага, е раздухвано до голяма степенъ отъ фактори, които имат малко нещо общо съ императивите на германските и чешките народни интереси.

Справедливостта изисква да се каже, че, при готовността на Чехословакия да даде възможно най-голямите и съвместими съ националното и държавно достойнство на чешкия народъ права и свобода на немското малцинство въ Чехословакия, бързината, категоричността и ноотстъпчивостта на германските искания не изглеждат да се оправдават отъ гледище изобщо на всегермански и още по-малко на европейския жизнени интереси.

Явно е, че ние се намираме предъ събития, които се тласкатъ най-макро отъ миролюбиви сили и които се развиватъ подъ германския настъпъ и германския напоръ за разширение. Отиването и работата, които бившиятъ английски министър лордъ Рънсъмънъ върши въ Прага показва, колко е сериозенъ и колко общоевропейски и дори по-вече отъ европейски е въпросъ за съдеските немци въ Чехословакия. И още: колко лесно може тоя въпросъ да подпали една нова световна война.

Отстъпките, които балканските държави направиха на България във последния ден отъ миналия месецъ юли по отношението на Унгария; отстъпките, които държавите отъ Малкото съглашение направиха също по въпроса за въоръжението на Унгария; ромънските отстъпки относно правата на народностните малцинства във Румъния — всичко това бъха акции, извършени подъ настиска на Англия главно, които днес самоволно се е заела да действува пръвко и косвено въ Европа за премахване, или ако това не може, за отклоняване и временно осуетяване на нещо отъ причините, които биха могли да предизвикатъ нова европейска война.

Балканите се смътха, и наистина бъха, за опасенъ барутенъ погребъ. Англия днес съмътва, че е въ неинъ преди всичко и следъ туи въ общъ интересъ Балканите да бъдат спокойни и въ погребите имъ да няма много барутъ. Най-малко — докато се види, че мине ли Европа здрава и читава презъ Чехословашкия трапъ.

Въ Германия станаха гигантски военни маневри, въ които взеха участие надъ 1,000,000 войници — по цѣлата германска територия.

Такива маневри никой никога не е правилъ. Тъй разтръвожиха и Англия и Франция, които си взеха добра бележка отъ тъхъ и пристъпиха къмъ още по-усилени мърки за предотвратяване на единъ новъ германски ударъ нѣкъде. Разбира се, излишно е да се казва, че всички тия мърки също военно естество. А това ще рече, че Европа все по-трескало се въоръжава, като трупа изумителни суми отъ своите сърдства за въоръжаване.

При това положение, развиващо се все къмъ царството на войната, е твърде мяечно и често излишно да се правятъ анализи съ единъ по-широкъ по място и по време обхватъ, защото, докато човекъ още не е турилъ точка на едно свое съждене или заключение, телеграфът донася вести за събития и изненади, които могатъ въ часъ да тласнатъ работите въ Европа въ съвсемъ непредвиддани посоки.

Едно може съ сигурностъ да се каже:

Договорите за миръ останаха парцалъ; всички въ Европа лудо се въоръжаватъ; войната е надвиснала надъ нашия континент и е въпросъ само на време — утре или на другия денъ — на нейното пламване всрѣдъ настъ.

Който е пригответъ за посрещането ѝ, че бъде все пакъ по-добре, а още по-добре ще бъде онъ, който се е пригответъ и да я използува за националните си аспирации.

ИЛИНДЕНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ

Скръбна вест

Съ тъжа съобщаваме на илинденци, че другарътъ ни

ТОДОРЪ СТ. ЯКОВОВЪ

Роденъ въ гр. Тетово на 10. V. 1881 г.

се помина вчера, 12. т. м. 7 часа сутринта.

Покойниятъ на 1. I. 1905 г. постъпилъ четникъ въ четата на Иванъ Н. Алябака, съ която е действувалъ до края на с. г. За проявена отлична дейност въ началото на 1906 г. той е билъ определенъ за подвойвода въ четата на Василь Аджаларски, което място е заемалъ съ достоинство до края на 1907 г. Презъ тия три години той е взелъ участие въ всички сражения, които четите са тръбвали да водятъ, като съ храбростта и доблестта си винаги е стоялъ въ първите редове на борбата.

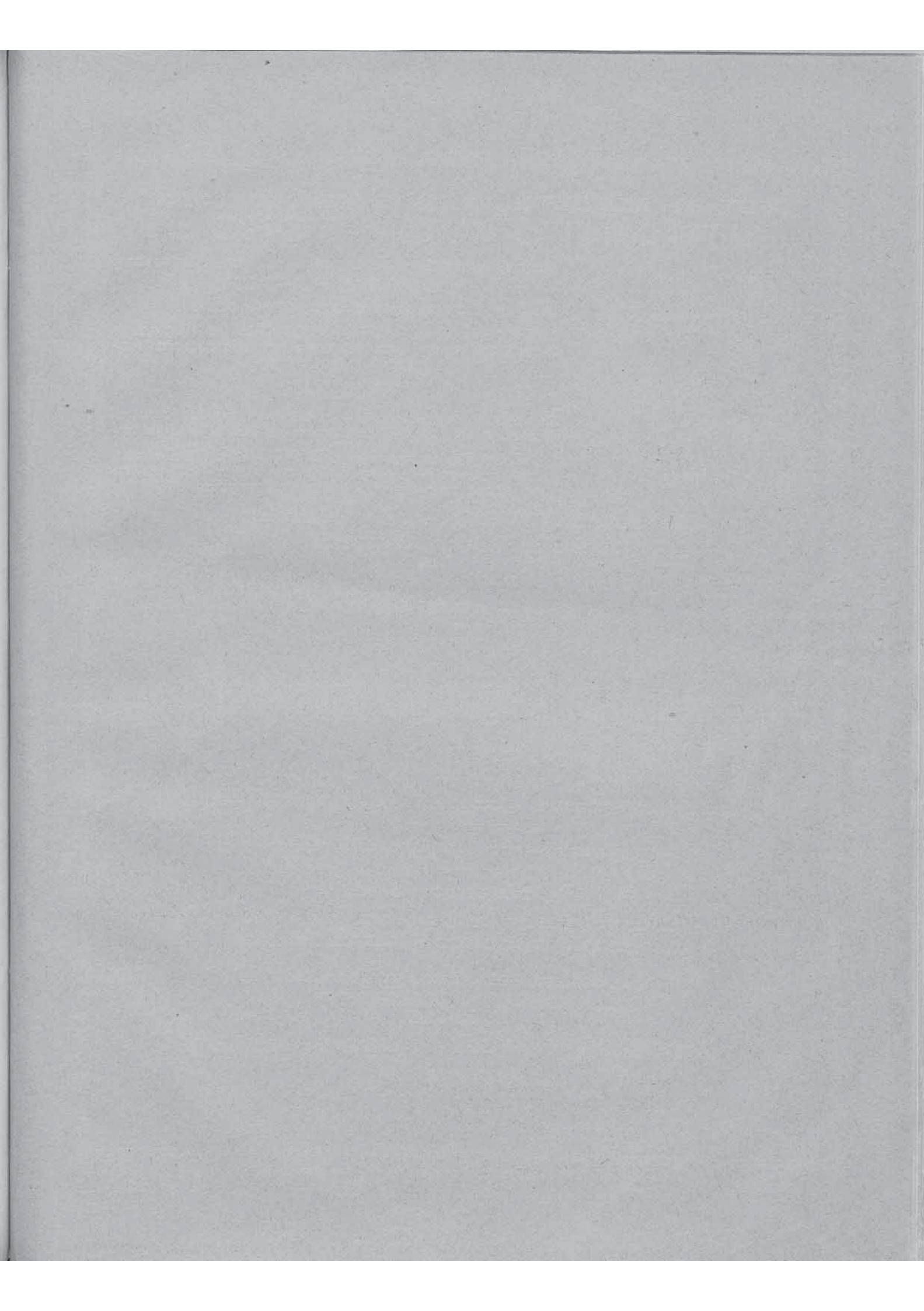
ВЪЧНА МУ ПАМЕТЬ.

Поканватъ се илинденци да присъствуватъ на погребението му.

Тленните му останки ще се вдигнатъ отъ дома му, бул. „Константинъ Величковъ“ № 151, днес 2 ч., а опъллото ще се извърши въ черквата „Св. Петъръ и Павелъ“.

София, 13 май 1938 год.

ОТЪ РЖКОВОДНОТО ТЪЛО
НА ИЛИНДЕНСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ

ПРОТИВЪ МОЛЦИТЕ имате само едно сигурно и ефикасно сръдство
АНТИМИТЪ ФЛАЙ-ТОКСЪ

Искайте двойната синя кутия съ надпись:
„ANTIMITE FLY-TOX“

Всъка кутия струва 10 лева

ОРИГИНАЛНИЯ ФЛАЙ-ТОКСЪ се продава
само въ сини запечатани кутии, които но-
сятъ надпись:

„FLY-TOX“

За наливно искайте да Ви се отлива само отъ голъмъ
бидонъ снабденъ съ специалната патентъ наливачка.

ПОМПИТЕ съ надпись „FLY-TOX“ съ най-икономични,
солидни и даватъ най- ситна струя — облакъ, съ
която се постигатъ желаните резултати.

Депозитъ „ТЕМЕЛЪ“ А. Д. — София.

Ул. „Веслецъ“ № 6, Тел. 2-33-67, 2-26-35

**Българско Акционерно Дружество
„ГРАНИТОИДЪ“**

За електрически, индустриски и минни предприятия

Основенъ капиталъ 600,000,000 лева

Производство на

Електрическа енергия, портландъ-
циментъ, гипсъ-алабастъръ и пр.

Каменни въглища и брикети
отъ мина „ПИРИНЪ“

ТЪРГОВСКА КАНТОРА, СОФИЯ, ПОДУЕНЕ

Тел. 4-13-21